

Василка Радева

Словообразователни иновации в славянските езици, обусловени от чуждоезична лексика

Чуждоезиковата лексика е обект на разглеждане с оглед на влиянието, което оказва върху съвременните словообразователни процеси в славянските езици. Общността и различието в мястото на заетите думи се разкриват не само чрез включването им в словника на отделните славянски езици и участието им в деривационния процес като мотивираци. Осъзнаването им като словообразователно оформени дава възможност за обогатяване / активизиране на деривационните начини и модели.

I. Bozděchová (Praha)

Internacionalizační tendence a typ češtiny

Motto

Haló novinám lze vytknout právě ten jejich titulek, jejich hlavičku. Ta bude v pořádku věcí češtině libých teprv tehdy, až se češtině bude líbit také Derby krém a Elsa krém. Tedy na svatého Nikdá.

(Eisner P. Čeština poklepem a poslechem. Praha 1948, s. 100)

1. Současný vývoj spisovných jazyků a všeobecná tendence k internacionalizaci slovní zásoby

Jak poměrně rozsáhlá a stále narůstající lingvistická literatura dokazuje, výrazný podnět k pohybu v oblasti pojmenování v současných spisovných jazycích představuje všeobecná tendence k internacionalizaci jejich slovní zásoby.¹ Přejímání a užívání cizích výrazů je totiž motivováno a vyžadováno každodenní komunikační praxí; přitom některá pojmenování ilustrují nejen mezijazykové, ale i kulturní kontakty či vlivy v různých oblastech, proto se někdy v širším kontextu mluví o přejímání nejen jazykovém, ale i o přejímání celých kulturních vzorů (modelů).

V současné etapě se internacionalizace u většiny jazyků projevuje internacionalismy především v médiích (publicistice), jejichž prostřednictvím se dostávají do povědomí lidí. Na rozdíl od odborné komunikace, v níž jsou internacionalismy nezbytnými prostředky pojmenování (a to tradičně, historicky, viz nejstarší mezinárodní terminologické soustavy vybudované na základě prvků z klasických jazyků v mnoha přírodních i humanitních oborech), slouží v publicistice především k rozšiřování, obohacování výrazových prostředků jazyka (navíc to bývají slova různé stylové platnosti) a k představení nového lexikonu širokému okruhu uživatelů. (Stylová neutralizace slov cizího původu se zároveň stává projevem internacionalizace). Přitom lze u uživatelů zaznamenat (pro češtinu a obdobně zřejmě pro jiné slovanské jazyky) posilování znalosti jak významu a forem internacionalismů, tak jejich kontextového zapojování. Důvodem je jednak obecně větší a běžnější (byť pasivní) znalost angličtiny (jazyka původu většiny nových internacionalismů), jednak s pro-

¹ Internacionalizace ve smyslu vlivu jedné skupiny jazyků na jiné, viz např. [Waszakowa 2005].

bíhající globalizací související četnější mezinárodní kontakty, komunikace a všeobecný rozhled.

Charakterizujeme-li nejnovější procesy vývoje slovní zásoby současných jazyků, značný počet konkrétních příkladů na jedné straně a relativně krátký časový úsek intenzivnějšího mezijazykového ovlivňování na druhé straně svědčí ve prospěch pojetí internacionalizace jako tendence spíše než stavu. V našem příspěvku se pokusíme tuto tendenci doložit pro současnou češtinu charakteristickými slovtvornými typy internacionalismů (především anglického původu) a připomenout některá teoretická pojetí, vymezení a označování jevů pro internacionalizaci charakteristických.

2. Typologie jazyka a cizí jazykové vlivy

Systémové jazykové tendence představující základ typologických změn jsou v současných slovanských jazycích rozvíjeny pronikáním typologicky cizích, zejména anglo-amerických prvků. V rovině lexikální a slovtvorné jsou dokladem těchto systémově-typologických procesů zejména analytické pojmenovací konstrukce, u flektivního jazyka zvyšující jeho aglutinačnost a analytičnost, popř. polysyntetičnost. Tyto konstrukce se tak jeví jako vhodný materiál k analýze faktorů ovlivňujících současné internacionalizační a inovační procesy.

Konstrukce tohoto typu se vyskytují především v odborné komunikaci, v publicistice, ekonomii a politice. Pro ilustraci nejprve uvedeme příklady nových (neologických) a typologicky odlišných pojmenování v češtině podle těchto vybraných komunikačních oblastí, z nichž některé zároveň reprezentují nové, příp. inovované sféry společenského života. Značnou část těchto pojmenování tvoří víceslovné názvy (různé typy ustálených kolokací, pro odbornou oblast viz [Bozděchová 2009], tzv. kolokační termíny), jejichž celkový nárůst lze odůvodnit jednak komunikačními požadavky (explicitnost, jednoznačnost či přesnost vyjádření obsahu), jednak částečně u některých syntaktických typů možností neadaptovat (tj. zejména neskloňovat) cizí prvky (viz pojmenování s anteponovaným atributem v podobě neskloňného výrazu).

2.1 Věda (oblast teoreticky-odborná)

V současné odborné české komunikaci lze zaznamenat zejména dva charakteristické jevy: 1. rostoucí počet odborných anglicismů lexikálních a slovtvorných, příp. syntaktických a textově-kompozičních (např. v letectví se většina odborných názvů z angličtiny nepřekládá); 2. zvyšování celkové hybridnosti, podporované zejména mechanickým přejímáním a citátovým užíváním cizích termínů, původem z klasických jazyků nebo nověji z angličtiny (blíže viz [Bozděchová 2009]):

intermediate B cell, bioavailability — biodostupnost, leukemia pre-B-cell chronic — leukémie pre-B-buněčná chronická, luteinizační hormon releasing faktoru, corticotropin-releasing hormon, MR-angiografie, GH-dependentní, regenerativní medicína, biotechnologie, biomateriály, biokompatibilní porezní hydrogely, personální monitorovací zařízení, umělé tkáňové implantáty, nanovlákná, superparamagnetické nanočástice, mononasyčené a polynasyčené tuky, spin-off firmy (= SOF), vědeckotechnický park, detektivně-voyeurská verze světa, informační systém datových schránek, flotila transportního letectva, transportní letoun, mediální globalizace, media linguistics;

v inervační zóně nervus safenus, komprese tepny při thoracic outlet syndromu, vznik typického blue toe syndromu

2.2 Masmédia a publicistika, reklama

Vedle zmíněného záměrného míšení pojmenování různého jazykového původu a stylové platnosti se v publicistice využívají lexikální a slovtvorné inovace také s funkcí upoutat, ozvláštnit nebo pobavit. Některé příklady však svou konfliktní povahou vzhledem k českému (morfologickému a syntaktickému) jazykovému systému hraničí s únosností (nebo dokonce i se srozumitelností):

losmánie, obamamánie, gamesmánie, Techmania science center, expozice MáToHáček, hudební skladba Naokoland, Top ten týden, V. I. P.ky pipky, pseudocelebrity, billboard, mega akce roku, úspěšný come-back, supernabídka, dramatické snížení cen, dárkovna, televizní dancing, svět zábavy s O2 TV na dosah, Non-stop O2 Extra-liga, Česká pojišťovna play-off O2 extraligy, Nad pozemním parkovištěm Anděl City stojí dva multiplexy, supermarket a shopping galerie s food courtem (popis snímku v novinách).

Jazykově zvláštní a relativně nový fenomén představuje firemní řeč typická pro velké podniky, reklamu, firmy věnující se informačním technologiím (někdy označovaná jako *newspeak*). Slovní zásobu přejímá téměř výhradně z angličtiny, charakteristické jsou přítom anglické zkratky, užívané běžné např. v emailech, a to i mezi českými komunikanty. Pro rychlejší orientaci v odborných pojmech, zkratkách a anglicismech dokonce mnohé firmy připravují vlastní slovníky, které umisťují na svých intranetových stránkách (tzv. profesionální webhosting):²

(reklama) *Pod headline dáme bodycopy* (= Pod titulek umístíme text inzerátu);
IT-technik, FYI (= for your information), *ASAP* (= as soon as possible),
BRB (= be right back);
 agenturní pracovník — *contractor*, popis pozice — *job description*.

² Srov. obdobně tzv. *Eurospeak, Euro-English, EU-English*, česky též *eurojazyk*, tj. nová varianta angličtiny užívaná v orgánech Evropské unie, realizace pojmu angličtiny jako společného jazyka Evropy (blíže viz [Bozděchová 2006 / 2007]).

2.3 Ekonomika jako nadnárodní obor (finančnictví, bankovníctví, názvy profesí a povolání, profesní agentury):

S hospodářským rozvojem vznikají nové pracovní pozice, nabízené v inzerátech pracovních a personálních agentur.³ Jako prostředek jistého zlukrativnění mnoha pozic se běžně v pracovních inzerátech používají jejich anglické názvy, a tak se pracovní nabídky stávají pro běžné mluvčí srozumitelné ve velmi rozdílné míře. Navíc podoby v nich uváděné vykazují značnou formální rozkolísanost a nejednotnost (srov. např. pravopis, neustálenost pořadí a přejímání nesklonných atributů aj.):

obchodní manager, product manager, sales manager, manager zahraničního rozvoje, bankovní relationship manažer, ERP Consultant, software developer J2EE, Junior NET software developer, DWH developer, DWH analyst, DWH architect, PHP programátor, vývojář Oracle PL / SQL, software engineer Oracle, obchodník v IT, obchodní konzultant IT společnosti, programátor klientských aplikací MS Dynamics NAV, kreativní webdesigner-grafik, reprezentant úspěšného call centra, key account pro komplexní telekomunikační řešení, právník junior/koncipient, junior účetní/junior accountant, finanční účetní junior, senior VIP privátní bankéř.

2.4 Developerské firmy a reklama

V současném životě řady zemí zaznamenaly rozmach developerské společnosti; pro plnění jejich podnikatelských záměrů hrají důležitou roli vlastní názvy, a to hlavně při reklamních prezentacích (viz [David 2008]: tzv. jména přací či reklamní). Cílem je přilákat zájem o nově budované bytové komplexy a rezidence s důrazem na jejich novost, velkoměstský charakter či pozitivní hodnoty až exkluzivitu bydlení; její představu často umocňuje anglický název typu *city, centrum, hill, park, river, rezidence* apod.:

Nové Petřiny, Nové Zahradní Město, Neo Zličín, Neo Riviera, Neo-M-City, Chodovec City, Central Park (Praha), City Park Jihlava, Sun House, Zatlanka Hill, River Diamonds, Danube House, Prague Marina, River City Prague, stovebně obchodní společnost Happy Invest.

2.5 Elektrotechnika, telekomunikace

Internacionalismy anglického původu se již takřka tradičně uplatňují v pojmenováních v oblasti elektrotechniky a telekomunikace. Důvod je stále hlavně praktický: u příslušných produktů a služeb z anglo-amerických zemí zachovávat jejich původní názvy. Charakteristické je hybridní a zkratkově / značkově-verbální tvoření v rámci víceslovných pojmenování:

³ Viz např. Aditus: www.aditus.cz, Robert Half International: www.roberthalf.cz, www.jobs.cz aj.

dotykový displej, digitální kino, digitální technologie, digitální obraz, digitální anténa, digitální televize O₂ TV, 3D projekce, 3D snímky, 3D hřebenový filtr, Blue Ray disk, LCD televize, TV reklama, podpora Bluetooth handsfree, videosekvence s optickým zoomem, inteligentní detekce nastavení, full HD LCD televizor s integrovaným DVB-T a analogovým tunerem (rozlišení full HD), 4D kino s virtuální realitou, 2Mpix fotoaparát, 5Mpix fotoaparát s xenonovým bleskem.

2.6 Životní styl, sport, výživa

Proměny současné globalizující se reality velmi výrazně odrážejí nové, vesměs internacionální názvy týkající se moderního stylu života, názorů, postojů či hodnocení, přejímání jiných kulturních a společenských modelů, trendů apod.:

all inclusive, vizážista, showroom, fashion arena, hobby časopis, bowling, ski areál / skiareál, snowpark, park s half pipe, boardercrossovémi tratěmi, dlouhými skoky a raily, carvingové lyžování, Snowboard — Fun Park s boardcrossem, indoorový boot camp, bivak(ování), oldies, rapovat, gamesy, sitcom, infodesky, truck-centrum, elektromobil, bioaktivní Marin DIA, bioaktivní Selen + zinek, bioplyn, vibra belt + tukoměr, bageterie, whiskerie, creperie — palačinkárna, páje rajče — mozzarella (čina — kuře, mrkev — kuře), El-dům (sídlo pro podporu e-learningu), dům duševního zdraví, babyboxy, spotteři.

3. Procesy a pojetí adaptace cizích prvků v češtině

Závažnou teoretickou otázkou je samotná podstata adaptačních procesů; jde skutečně o adaptaci, nebo spíše o upravování, pozměňování cizích prvků? Podle některých názorů [Daneš 2002] je adaptace příliš slabé slovo, protože při ní jde o volné (někdy až libovolné) manipulování s cizími výrazy. Jazyky skutečně nepřijímají internacionalizační podněty pasivně, procesy adaptace cizích prvků jsou především v závislosti na typologické příslušnosti výchozího a přijímajícího jazyka rozdílně nutné a složité, a tedy u konkrétních přejímek a jejich (slovotvorných) typů realizované v nestejně míře: od přejímek zcela adaptovaných po citátová slova (u nichž k adaptaci směrem k přijímajícímu jazyku vlastně nedochází). Encyklopedický slovník češtiny rozlišuje *prejímky* jako lexikální výpůjčky a *kalky* jako výpůjčky onomaziologických modelů (při kalkování se výpůjčky slovotvorných, významových, syntaktických a pragmatických vzorů zdrojového jazyka naplňují lexikem přijímajícího jazyka) [Encyklopedický slovník češtiny 2002: 542]. F. Daneš řadí kalky mezi tzv. skryté xenismy ([Daneš 2002]; viz zde dále).⁴ Někdy se přejímky

⁴ Srov. též [Markowski 2000] (cit. podle [Dobrotová, 2004: 64]): přejímky evidentní a skryté (zapožyczenia jawne i ukryte).

a kalkování mohou uplatňovat vedle sebe (*Vánoce — Weihnachten*), v české lingvistice se mluví o hybridech. Adaptaci přejímek obecně znesnadňuje typologická odlišnost jazyků; tak je tomu v současné češtině především u anglicismů,⁵ a to právě vzhledem k odlišnosti analytické angličtiny a vysoce flektivní a slovtvorně produktivní češtiny. Neuspěje-li adaptace cizího prvku, naskýtá se [Kocourek 2001: 200] možnost slovtvorně kalkovat (a získat ekvivalent, a to někdy metaforický, někdy popisný apod.). Lze to ilustrovat na nových anglických pojmenováních *cyberbullying*, *electronic bullying*, *electronic harassment*, *e-bullying*, *SMS bullying*, *mobile bullying*, *online bullying*, *digital bullying* nebo *internet bullying* a jejich českých kalcích *kyberšikana*, *kybernetická šikana*, *počítačová šikana*.

Pro adekvátní popis kalkování v současné češtině vyvstává podle našeho názoru důležitá teoretická otázka a potřeba odlišení sémantického kalčku od vývoje sémantiky u domácího slova. Srov. např. *bioavailability — biodostupnost*, *dream team — tým snů* oproti *přátelská cena* (= «příznivá», podle anglického adjektiva *user-friendly*), *EU Centrum buněčné terapie a tkáňových náhrad* a *Centrum excellence University Karlovy, v.v.i.* (*excellence* = knižně «výtečnost, vznešenost», jinak dnes běžné jen v titulech).

Kontakty mezi lidmi, jazyky a kulturami většinou podmiňují mezijazykové interference, jejichž výsledkem jsou v Danešově širším pojetí [Daneš 2002] tzv. *xenismy* (zjevné a skryté). Tento termín zavedl W. Moser ([Moser 1996], viz [Svobodová 2007]) pro jazykové (i nejazykové) prvky, které tím, že se odchyľují od norem platných v daném prostředí, naznačují cizost (příp. pseudocizost); v užším smyslu jsou takto chápány pouze odchylky internacionální, vzniklé úmyslnou imitací cizosti, kdy jsou mluvčí i adresáti schopni rozpoznat odlišnost od normy a jsou si vědomi, že «chyba» vznikla převzetím z normy platné v jiném jazyce nebo jejím napodobením (proto se často využívají k jazykové komice).

Terminologicky rozlišuje či upřesňuje vymezení přejatých lexikálních jednotek neboli přejímek od výpůjček H. Srpová [Srpová 2001: 227], a to zohledňováním aspektu «vrácení» takové výpůjčky. Jinak problematiku výpůjček chápe Nevena (viz [Bozděchová 2006 / 2007]): vychází z předpokladu, že v tomto procesu hraje přejímající jazyk aktivní roli, tzn. má schopnost tvořit blízké lexikální kopie příslušných slovtvorných modelů přejímek. Protože tyto kopie zcela náležejí přijímajícímu jazyku, výpůjčky vlastně nikdy neopouštějí zdrojový jazyk.⁶ Proto také nelze očekávat, že v něm zachovají formální

⁵ Za anglicismy se zpravidla považují výpůjčky slov anglického původu v jiných jazycích.

⁶ K pojetí výpůjčky viz též [Oxford Companion 1998: 80]: «the term itself is a misnomer: ...the item borrowed never left the source language».

a sémantické vztahy z výchozího jazyka. Dochází tak ke ztrátě jejich transparentnosti, tj. vnitřní motivace. Volně se pak rozvíjejí, zejména sémanticky podle sociálně-kulturních potřeb nového jazykového společenství, viz v češtině např. neofrazeologismy *pozvat někoho na drink*, *dát si drink* (vedle domácích frazeologismů *pozvat někoho na skleničku*, *dát si skleničku*) — nikoliv však *pozvat někoho na nápoj*, *dát si nápoj*. Obdobně konstatuje např. N. Klimentová [Клименко 2009], že internacionalizace slov a jejich částí má zvláštnosti podmíněné národními tradicemi osvojování cizojazyčného materiálu. Otázkou podle našeho názoru je, zda a příp. do jaké míry se tyto tradice v současné češtině neoslabují nebo v budoucnu neoslabí, jaké faktory to mohou ovlivnit apod.? V současnosti se totiž např. značně rozvíjejí a proměňují slovesné derivace a mezi neologismy narůstají slovesa s cizími základy a slovesa adaptovaná (viz např. *implementovat*, *designovat*, *predigovat*, *generovat*, *transferovat*).⁷ V každém případě by se během procesu adaptace měla především vyjasňovat funkčnost přejímek, tzn. vymezit jejich místo v domácím jazykovém systému (v jeho slovníku).

4. Typologie a změny v pojetí a rozsahu českého slova a flexe

Změny v pojetí a rozsahu slova a deklinace naznačují formálně zvláštní (nehomogenní) cizí, přejatá, příp. nově v češtině utvořené názvy, zejména v odborné oblasti, reklamě a publicistice (*časná pre-B akutní lymfoblastová leukémie*, v *neoplastických H-RS buňkách*); vzhledem k narůstající produktivitě i užívání těchto názvů (z hlediska systému dosud okrajových) se těmto inovacím věnuje stále větší pozornost a posuzují se především v kontextu profilování nových slovtvorných (nelexikálních) komponentů v neologické vrstvě současné slovní zásoby.

Některé adaptační změny při přejímání cizích prvků se dotýkají samotné typologie češtiny, a to jak ve flexi, tak ve slovtvorbě (derivaci). Dokonce naznačují jistou tendenci posilovat rysy charakteristické pro jazyky typologicky odlišné, zejména analytické. Právě analytický (izolační) typ jazyků je pro přejímání cizích prvků obecně nejotevřenější; v současné češtině tento typologický rys posilují anomální kombinace internacionálních a domácích prvků. Vyskytují se především čtyři typy: 1. víceslovná pojmenování s anteponovaným atributem v podobě nesklonného výrazu (*web server*, *SMS zpráva*, *IT specialista*), 2. hybridní složeniny s nezapojeným členem, zpravidla na prvním místě (*vitamin D-dependentní*, *koagulóza-negativní stafylokok*), 3. analytické derivace od zkratk

⁷ Jak zaznamenává D. Svobodová, v některých českých komunikátech s velkým zastoupením anglicismů se začínají objevovat jako jazykově velmi specifický prostředek i neohebné tvary sloves v původní anglické formě (*kick mě pls*; *try Google*; *vo co go*) [Svobodová 2008]. Viz též [Martincová 2005].

(SMSkování, *Djovat*, *V. I. P. ky*, *ódesné*), 4. nové slovtvorné komponenty včetně jednopísmenných a prvků nelexikální povahy (*3D animovaný snímek*, *H-RS buňky*, *H⁺/K⁺ ATPáza*, *CD8+lymfocyty*, *software engineer J2EE*). Společným rysem těchto pojmenování je syntaktická slovnědruhová (příp. morfologická) adaptace cizích prvků (jejich povaha, převážně adjektivní, vyplývá z kontextu), jde tedy o sdružená analytická pojmenování a o analytickou adjektivní funkci (srov. [Daneš 1985], «slovosledná adjektivizace» substantiv; [Sixtová 2003], adjektiva konvertovaná z přejatých substantiv). Protože jsou tedy do češtiny tyto slovnědruhově nevyhraněné cizí prvky přejímány pro funkci určitého (daného) slovního druhu (a s konkrétním významem), dochází k funkční změně jejich původního analytického charakteru v syntetický bez formálních (slovtvorných, derivačních) změn, viz např. *CNC obráběcí stroje* (*CNC = Computer Numerical Control*, číslíkové řízení pomocí počítače), *DVD systém*, *senior VIP privátní bankéř*. V těchto spojeních dochází mnohdy k porušování valenčních vazeb, pro spisovný jazyk nepřijatelnému, viz např. *inzulíndependentní*, *vitamin D-dependentní*, *koaguláza-negativní stafylokoky x dependentní na negativní* na apod. K syntaktické adaptaci někdy dochází paralelně s derivací příslušných adjektiv, srov. *blog systém* (analytické adjektivum) — *blogovací systém*, *blogový příspěvek*, *infocentrum* — *informační centrum* apod.

Vzhledem ke složitosti a relativní novosti těchto jevů a procesů je obtížné přesněji vymezit jejich charakter a podstatu, neboť jak konstatuje J. Kořenský: «lze někdy stěží rozpoznat, zda se při využívání syntagmatických struktur pojmenování jedná o proces frekvenčně-kvantitativních přesunů, nebo už o určité kvalitatívni vývojové tendence» [Kořenský 2001: 70]. Dokládá to i značný zájem lingvistů o tato pojmenování, byť jsou dosud označována a vymežována různorodě, srov. názvy motivované formálně i funkčně: *pojmenování s morfologicky neztvárněným jménem (adjektivem) nebo jeho zkratkou v antepozici k determinovanému substantivu*, *pojmenovací útvary se slovem v úloze určeného členu a morfologicky neztvárněným, nevyhraněným výrazem («kvazislovem»⁸)*, *pojmenování s neshodným přívlaskem (různé morfologické povahy) nebo akronymem v postavení před rozvíjeným substantivem*, *sdružená analytická pojmenování*, *pojmenování s nezapojeným členem na prvním místě složenin*, *izafet / izafetové konstrukce* ([Костомаров 1996], cit. podle [Sixtová 2003: 105]), *amalgamáty* ([Waszakowa 2007], viz též *blending*), *kombinace slova a symbolu*, *simvoloslova* [Даниленко 1977], *anomální kombinace internacionálních a domácích prvků*, *vícislovná pojmenování se zkratkou*, *kolokace se zkratkou*, *iniciálová*, *příp. značková abreviační kompozita* aj. Četnost, relativní produktivnost i potenciální funkčnost těchto pojmenování vyvolává i přes zmíněnou složitost potřebu sjednotit lingvistickou terminologii pro jejich popis.

⁸ [Martincová 2005: 218].

5. Internacionalizace slovní zásoby a konfrontační slovtvorba

Paralelní procesy internacionalizace se v současných slovanských jazycích projevují vytvářením korelačních přejatých sémantických i slovtvorných systémů a podsystémů. Naznačují to výsledky studia internacionalizace v dílčích jazycích i konfrontačně (viz např. sborníky vydávané Komisí pro slovanskou slovtvorbu při Mezinárodním komitétu slavistů nebo internetový seminář *Projevy internacionalizace ve slovanských jazycích*, 27.2.2009). Užitečným se tak stává porovnávat procesy internacionalizace např. z hlediska: 1) profilování nových slovtvorných (i nelexikálních) komponentů (viz výrazné, především internacionální slovtvorné prostředky — afixoidy, členy kompozit, tj. prostředky typologicky na pomezí aglutinace a polysyntézy, srov. *eurotrojka*, *euorealismus*, *autoboom*, *autokosmetika*, *biodpad*, *biozátěž*); 2) analogičnosti tvoření (např. čeština nevyužívá konverze do takové míry jako méně flektivní polština, viz [Lotko 2002]), 3) síly existujících modelů (*meeting room* → *mitingáč*, srov. *zasedací síň* → *zasedačka*; *beerarium* («prezentace piva a jeho historie»), 4) derivačního potenciálu cizích slov (*velikonoční kyberpůst* — kampaň proti posílání SMS v Itálii), 5) značkovosti abreviatur a jejich funkčnosti (*opt-out* — «možnost vyvázání se plně či částečně ze státního důchodového systému»)⁹ apod.

6. Závěr

V procesu internacionalizace národní jazyky obohacují vlastní výrazové možnosti adaptací nebo napodobením cizích prostředků.¹⁰ V současné době se v češtině (a ve slovanských jazycích) potvrzuje posilování analytických rysů, tj. prosazují se syntaktické (analytické) prostředky pojmenování, které umožňují neskleňovat cizí prvky (širě neadaptovat je, vyjma grafické a hláskové adaptace). V důsledku toho se celkově posiluje tendence k oslabování či ztrátě flexe. Výskyt, opakování a frekvence vesměs anomálních kombinací internacionálních a domácích prvků (včetně hybridních slov) v komunikaci podmiňuje jejich integraci, rozhodujícím však zůstává funkční potenciál těchto inovací. Pro teorii pojmenování a slovtvorbu vyvolávají současné internacionalizační procesy řadu otázek obecně typologických (např. pronikání cizích prvků a oslabování povědomí uživatelů o jazykových normách a jejich závaznosti, opakovaný výskyt a frekvence jako stupeň integrace cizích prvků) i dílčích (např. vázanost cizích prvků na jednotlivé slovní a slovnědruhově

⁹ Do slovanských jazyků se abreviatury dostávají v souvislosti s procesem internacionalizace hlavně z angličtiny, která více tíhne k značkovosti a monosylabismu. Viz dále též [Lotko 2002].

¹⁰ Jak zaznamenává D. Svobodová, některé jazyky tak nabyly vysloveně hybridní povahy, např. angličtina [Svobodová 2007: 8].

formy, jejich zapojování v pojmenováních podle volného slovosledu v textu a ve vztahu k narůstající hybridizaci apod.). Na některé souvislosti mezi typologií jazyka a jeho otevřeností vůči vlivu cizích jazyků jsme se pokusili v tomto příspěvku stručně poukázat.¹¹

Literatura

- Bozděchová I. Vliv angličtiny na češtinu // Daneš F. a kol. Český jazyk na přelomu tisíciletí. Praha, 1997.
- Bozděchová I. Konference o anglicismech v Evropě // Český jazyk a literatura. 2006/2007. Č. 4.
- Bozděchová I. Současná terminologie (se zaměřením na kolokační termíny z lékařství). Praha, 2009.
- Daneš F. Faktor Rh//Rh-faktor//Rh faktor // Naše řeč. 1985. Č. 4.
- Daneš F. Xenizmy v dnešní češtině // Čeština — univerzália a specifika 4. Praha, 2002.
- Dobrotová I. K problematice internacionalizace // Staľosť i zmiennosť w języku i literaturze czeskiej XX wieku. Konstancy a promęny w českém jazyce a literaturę XX. století: Sbornik referátů z mezinárodní konference konané 15.–16.5.2003 ve Waľbrzychu / Red. M. Balowski, J. Svoboda. Waľbrzych; Ostrava, 2004.
- Encyklopedický slovník češtiny / Eds. P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová. Praha, 2002.
- Horecký J., Buzássyová K., Bosák J. a kol. Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. Bratislava, 1989.
- Internacionalizmy v nové slovní zásobě: Sborník příspěvků z konference. Praha, 16.–18. června 2003. Praha, 2003.
- Kořenský J. Čeština a čas // Čeština — univerzália a specifika 3. Brno, 2001.
- Lotko E. O některých vývojových tendencích v současné slovní zásobě a jejich příčinách (na materiálu češtiny, slovenštiny a polštiny) // Slovanské studie. Studia Slavica V. Ostrava, 2002.
- Martincová O. K popisu dynamiky slovtvorného systému // Rozumět jazyku: Sborník PF UK. Praha, 1995.
- Martincová O. Nová slovesná pojmenování // Neologizmy v dnešní češtině / Eds. O. Martincová, A. Rangelova, J. Světlá. Praha, 2005.
- Mitter P. Kompozice v kontextu současné češtiny. Ústí nad Labem, 2006.
- Mravinacová J. K problematice neosémantizmů internacionální povahy // Varia XI: Zborník materiálov z XI. kolokvia mladých jazykovedcov (Spišská Nová Ves 28.–30.11.2001). Bratislava, 2004.
- Mravinacová J. Problémové případy morfologické adaptace anglicizmů // Jazykovědné aktuality. 2001. Č. 3.

¹¹ Text vznikl v rámci grantového projektu VZ MSM 0021620825 «Jazyk jako lidská činnost, její produkt a faktor».

- Oxford Companion to the English Language. Oxford, 1998.
- Rusínová Z. Slovtvorná adaptace přejatých slov a její povaha // Čeština doma a ve světě. 2002. Č. 4.
- Sixtová H. K otázce adjektiv ovlivněných angličtinou v češtině a bulharštině // Internacionalizmy v nové slovní zásobě. Sborník příspěvků z konference. Praha, 16.–18. června 2003 / Eds. Z. Tichá, A. Rangelova. Praha, 2003.
- Skalička V. Slovní zásoba a typologie. Výpůjčky a typologie // Skalička V. Souborné dílo. D. III. Praha, 2006.
- Srpová H. Impakt sociálních faktorů na vývoj českého lexika konce 20. století // Język i literatura czeska u schyłku XX wieku. Český jazyk a literatura na sklonku 20. století / Red. M. Balowski, J. Svoboda. Waľbrzych; Ostrava, 2001.
- Svobodová D. Internacionalizace současné české slovní zásoby. Ostrava, 2007.
- Svobodová D. Současná situace a proměny v oblasti cizojazyčných přejímek v českém jazyce se zaměřením na verbální derivace // Český jazyk a literatura v evropském kulturním kontextu. Język i literatura czeska w europejskim kontekście kulturowym / Red. M. Balowski, J. Svoboda. Racibórz, 2008.
- Waszakowa K. Przejawy tendencji do internacjonalizacji w systemach slowotwórczych języków zachodniosłowiańskich // Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich. 1. Slowotwórstwo / Nominacja. Red. nauk I. Ohnheiser. Universität Innsbruck — Uniwersytet Opolski, Opole, 2003.
- Waszakowa K. Przejawy internacjonalizacji w slowotwórstwie współczesnej polszczyzny. Warszawa, 2005.
- Даниленко В. П. Русская терминология. М., 1977.
- Клименко Н. Ф. Национально-языковые особенности освоения интернационализмов (на материале современного украинского и новогреческого языков) // Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich / Red. E. Koriakowcewa. Siedlce, 2009.
- Костомаров В. Г. «Изафет» в русском синтаксисе словосочетания? // Словарь. Грамматика. Текст / Отв. ред. Ю. Н. Караулов, М. В. Ляпон. М., 1996.

Ивана Боздехова

Тенденция к интернационализации и тип чешского языка

1) Современное развитие литературных языков и всеобщая тенденция к интернационализации словарного состава

Интернационализация современных литературных языков как влияние одной языковой группы на другие (ср. [Waszakowa 2005]) являет собой значительный

динамический импульс в области номинации (см., например, увеличение композиционных образований и гибридность словарного состава). В нашей статье интернационализация современного чешского языка освещается в контексте синтаксических, словообразовательных, а также орфографических инноваций на примере характерных словообразовательных типов интернационализмов (прежде всего заимствованных из английского языка).

2) Типология языка и языковые влияния

Системные тенденции, представляющие основу типологических изменений современных славянских языков, развиваются в них путем проникновения типологически чуждых, инородных, в основном англо-американских элементов. На лексическом и словообразовательном уровнях проявлением этих системно-типологических процессов являются прежде всего аналитические номинативные конструкции, повышающие у флективного языка его агглютинативность и аналитичность, а также полисинтетичность. Таким образом, эти конструкции представляют собой выгодный материал для анализа факторов, оказывающих влияние на современные интернационализационные и инновационные процессы. Выбор разработанной нами темы — номинация в области науки — является свидетельством того, что аналитичность подкрепляет точность значения выражений и может вести (например, при заимствовании иноязычных номинаций) к устранению многозначности. Предпочтение и акцентация научных терминов (включая профессионализмы) проявляется в их экспансии не только в научной сфере, но также в публицистике, экономике, политике или рекламе.

3) Процессы и трактовка адаптации иноязычных элементов в чешском языке

Разный типологический статус английского (источник заимствований) и чешского (реципиент) языков, а именно высокая флективность и словообразовательная продуктивность последнего, осложняет адаптацию англицизмов в чешском языке. И действительно, идет ли речь об адаптационных процессах или скорее о коррекции, изменении инородных элементов? В нашей статье приводится краткий обзор основных лингвистических терминов и корреспондирующих с ними понятий (*адаптация, англицизмы, ксенизмы, гибридные образования, цитатные слова* и др.).

4) Типология и изменения понимания и границ чешского слова и флексии

Адаптационные изменения при заимствовании иноязычных элементов могут проявиться в типологии чешского языка (см. их отражения в окончаниях, деривации или же в тенденции к укреплению характерных для аналитических языков черт). Фиксация новых типов таких номинаций в разных коммуникативных сферах современной чешской речи (преимущественно в научной), дополнена обзором

ром и рассмотрением лингвистической терминологии, используемой при их выделении и определении.

5) Интернационализация словарного состава и сопоставительное словообразование

Интернационализация в современных славянских языках проявляется в образовании коррелятивных заимствованных семантических и словообразовательных систем. Полезным представляется и в будущем сравнивать, например, выделенные новые словообразовательные (не обязательно лексические) компоненты, аналогичность образования и активность существующих моделей, деривационный потенциал заимствованных слов, маркированность и функционирование аббревиатур и т. п.